

F. C. Krarups breve til Michael Neiiendam

Af P. G. Lindhardt

Kort før sin død overlod dr. *Michael Neiiendam* mig 10 breve som han 1929–31 havde modtaget fra dr. *F. C. Krarup*[1] – til fri rådhed, også med henblik på udgivelse. De offentliggøres her, fordi de giver et godt billede af Krarup i hans sidste år hvor han, trods svigtende helbred, var stærkt optaget af at placere den liberale teologi han fra sine unge dage havde hævdet med så megen kraft og et så stort talent og gøre den anvendelig i religionsundervisningen, just på den tid da de liberalteologiske synspunkter var blegnet og følte for-tidige af de fleste. Brevene supplerer, ikke mindst når det gælder skolehistorien, de *Breve fra F. C. Krarup til Lyder Brun* (her anført som FCK til LB, med brev- og notenummer) som jeg udgav 1960; en del af den nødvendige kommentar er allerede meddelt her.

1.

Sorø, 14. juli 28.

Kære dr. Nejendam!

Først tak for Deres kort fra udlandet og nu sidst for Deres brev! Det var rart at høre fra venner, der færdes ude i den store verden. Det er ligesom man selv kommer lidt med deri. Det glæder mig at høre, at De er kommet godt over rejsens omskiftelser, og at også Deres hustru har kunnet tåle alle strabadserne. De har altså fået et godt udbytte, og nået hvad De har villet. Ja, der er noget bedårende ved det franske sprog. Jeg er for sent kommet med til at føle mig hjemme deri.

Her følger Metafysikken. Men fra dens højder vil jeg nu ganske vist nødig stige ned til sådanne lavninger som Häckel. Ham synes jeg oprigtigt talt ikke De behøver at gøre meget stads af. Han nævnes slet ikke i Realencyklopædien. Og også Monismen og Keplerbund beder jeg mig fri for. Jeg vilde ikke kunne gøre andet end væsentligt at skrive ud af Religion in Gegenwart. Af dr. Denner[t] har jeg ikke læst noget. Jeg står temmelig fremmed overfor den hele bevægelse. Men det er jo også kun meningen at give en kort historisk fremstilling af dette forløb. Jeg synes særdeles godt, at det hele kan gøres i

en artikel f. [eks.] om Keplerbund og ved Monisme og Häckel henviser hertil. Når hverken Brandes, Bröchner, Bergson, Guyau, Boutroux, V. Nordström er taget med, så [må] De opgive at ville tænke på fuldstændighed i filosofisk henseende. De kan jo dog ikke hæfte for fortidens synder i kraft af en theologisk arvesyndslære[2].

Vi har desværre ikke haft det helt godt: det er især min hustru som har skrantet i sommer. Klimaet har vel sin skyld. I hele Juni måned led hun af en blærebetændelse, som er meget pinlig og enerverende, tildels på grund af den stærke diæt, som følger med. Og derefter har hun haft et anfald af influenza. Det var heldigt, at jeg ikke var med til eksamen i Juni. På Tirsdag eller rettere Onsdag rejser vi til Krusågård ved Nørre-Smedeby station i Sønderjylland og tænker at blive der i 3 uger. Og så vilde vi gerne, at De og hustru kunde gøre alvor af at besøge os engang i eftersommeren. Det har trukket altfor længe ud. Så sender jeg kun de venligste hilsner til Dem begge fra min hustru og

Deres hengivne
F. C. Krarup.

2.

Sorø, 19. December 29.

Kære dr. Nejendam!

Det er længe siden, vi sås, vel ikke i det sidste år. Underligt at sommeren skulde gå hen uden at vi fik en samtale med hinanden. Jeg har fået et par hilsner fra Dem i udlandet, hvoraf jeg også erfarer, at De er i uafbrudt literær virksomhed. Den sidste hilsen fik jeg gennem rektoren fra den lille Anders Hasselbalchs begravelse[3]. Jeg kan tænke mig, at hele denne tragiske affære også har afficeret Dem meget. Og nu søger De Garnisonskirken[4] – og der er nok tale om Dem eller den omstridte Rehling[5]. Vil De kunne bevare Deres historiske interesser, hvis De kommer til hovedstaden? At den tiltrækker Dem kan jeg vel forstå. Udfaldet kommer vel snart. Jeg fik idag et lille beløb fra Hagerup, der vel betyder, at kirkeleksikonnet er færdigt. Endelig! vil mange sige og De vel også.

Vi var i Syd-Frankrig, som De ved i Maj og med godt udbytte, både for sundheden og i rent kulturel henseende. Det er en såre elskværdig befolkning, denne sydfranske, provençalske, med en anden mentalitet end den nordfranske. Det er varme, åbne, glade sjæle, som man kommer til at holde af. Og hvilke minderige byer, Arles især, og Nîmes, med de mærkelige ruinbyer. Les Baux og Aigues mor-

tes. En herlig by er også Dijon. Sidenefter levede vi stille herhjemme, med kun et lille besøg på Bornholm, da vort hus skulde under giftgas på grund af husbukken. Vi havde en hel del besøg i sidste del af sommeren, som jo var en dejlig tid. Det var kedeligt, at der ikke blev lejlighed til også at se Dem her. Der er jo meget at tale om i denne tid, om end det i det hele ikke just er af oplivende art. De nyeste volter af Barthianismen herhjemme har været meget frastødende vidnesbyrd om hvor langt vi er kommet ned, i afstand fra den gamle kultur. Disse unge mennesker er jo ganske blottede for al politur og synes nærmest at svæve i et slags højhedsvanvid. Og at enkelte ældre kan gå med dem er ganske ufatteligt. Men det kan jo kun være et ret flygtigt fænomen[6]. Vi havde i Tirsdags en meget hyggelig aften i Theologisk forening[7]. I bogform kommer mine tanker om fortiden engang i begyndelsen af det nye år under titlen: *Fra Romantisme til Realisme*[8].

Ja, så vil jeg slutte denne hilsen, som nærmest skal være en form for mit ønske om en glædelig julefest og et godt nytår. Ja, gid det sidste må blive lysere end det foreløbig tegner sig. Min hustru slutter sig til disse ønsker for Dem og Deres frue. Vore venligste hilsner

Deres hengivne
F. C. Krarup.

3.

Sorø, 7. januar 29.
[fejlskrift for 1930].

Kære dr. Nejendam!

Tak for Deres brev og gode ønsker for det nye år! Jeg venter nu på at se, hvad der kommer ud af ansøgningen om Garnisonskirken. Det ligger altså ganske i ministerens knæ[9]. Jeg vil håbe på et godt udfald, efter Deres ønske!

Som sædvanlig bragte Deres brev adskillige nyheder af interesse. Det er religionsundervisningen, jeg særlig tænker på. Bladene har jo desværre allerede røbet, hvem den fremragende skolemand er. Borgmester Kaper nævnes almindelig[10]. Det glæder mig at høre, at De har været en smule med deri. Mon der virkelig skulde kunne udrettes noget? Mit lille forsøg synes slet ikke at have slået an, skønt det blev lanceret af Pædagogisk Selskab[11]. Gejstligheden har altid været en stærk magt, især til at forhindre. Med en ny bibelhistorie arbejder jo prof. Bentzen[12], pastor Glahn[13] og en skolemand efter opfor-

dring fra Aschehoug. Men hvad der især interesserer mig er, at De er betroet af undervisningsinspektøren til at udarbejde planer til gymnasiets undervisning i Religion[14]. Og i den anledning vilde jeg gerne give Dem nogle historiske forudsætninger, som jeg synes kan have betydning, også i øjeblikket. Hvis ikke et gejstligt indgreb i den ellefte time havde forhindret det, havde vi haft en plan, da det nye gymnasium begyndte[15]. Den var sendt til ministeriet, vedtaget af det nedsatte udvalg, derefter af det konstituerede lærermøde, fremdeles af undervisningsinspektøren, professor Gertz[16] og akcepteret af ministeriet, sammen med alle de andre planer for de forskellige fag. Gertz sagde til mig, at vi nu kunde betragte sagen som afgjort. Da skete der bagtrappe henvendelse til biskop Rørdam[17]. Han forlangte at se forslaget og undergav det en vidtløftig kritik. Følgen blev, at der for Religion slet ikke blev lagt nogen plan. Kun opbyggelig påvirkning afvistes. Den næste inspektør, professor Tuxen[18], billigede også den forkastede plan fuldt ud og erklærede efter en rejse, at situationen nu var håbløs. Han og jeg udarbejdede siden en anvisning for undervisningen i 1. gymnasieklasse, men ministeriet vilde ikke anbefale den – af frygt for biskoppen. Således er det.

Kommissionen bestod af 6 medlemmer. Overlærer Axel Sørensen [19], overlærer (senere rektor) Bjerre[20], cand. Lundbye[21] overlærer Loft[22] og Conrad Hansen[23] samt jeg. Vi delte os straks efter to forslag, ét af Loft og ét af mig. Lofts gik ud på bibellæsning i alle klasser, GT i I klasse, Evangelierne i II, og NT.s breve i III. For det stemte han og Conrad Hansen. Mit gik ud på: fortællinger af kirkens historie, koncentreret om enkelte store mænd i I, Religionshistorie, sluttende med Jødedom og Kristendom i II, og Etik – samt vor kirkehistorie i XIX årh. – i III. For dette stemte de 4. Hovedanken var vist egentlig: »det skandaløse«, at hedenskabet skal fremstilles i kristne religionstimer og Xdom altså sættes på lige fod med hedenske religioner. Og dernæst, at der ikke vilde være lærere, der ævnede at foredrage religionshistorien. For at afhjælpe dette savn fik Tuxen indført eksamen i Kristendomskundskab[24]. Vil De vide mere, er jeg til tjeneste. Det var en ydmygende historie!

Jeg vilde nu i Januar gerne træffe Dem og få talt lidt med Dem. Det er så længe siden. Jeg kommer ind til Kbhn. på Mandag den 13. da vi – for sidste gang – har censur i Kristendomskundskab, kl. 12 på Universitetet. Tirsdag har vi eksamen, mundtlig. Onsdag holder min kone fødselsdag. Torsdag og følgende dage skal jeg sidde for Herman Vedel[25] fra 10–12 og en time senere forat blive malet til

Frederiksborg. Det varer nok en halv snes dage. Min adresse er: Gros-serer Mohr[26], Kastelsvej 23. Jeg læser korrektur på: Fra Roman-tisme til Realisme. Oplevelser og tanker. Venligste hilsner til Dem og hustru fra min hustru og

Deres hengivne
F. C. Krarup.

4.

Sorø, 11. Februar 30.

Kære dr. Neiiendam!

Det er det andet forsøg, jeg gør på at skrive til Dem. Jeg kom hjem for 2 uger siden med feber, influenza og lå den første uge, men er langtfra restitueret. Jeg fik jo brev fra Kaper[27] og indlagt korrek-turen til lærebogen. Efter hans anmodning var jeg hos ham på råd-huset til to ret indgående samtaler. Jeg sagde min mening rent ud: Buddene og Fadervor var fremskridt fra Luther, her var tilknytning til vor tids tankegang og flere motiver end hos den tørre, vandløse kamel, Balslev[28]. Men »Troen« var umuligt. Det var altfor lidt og han havde ikke det ringeste kendskab til den nyere teologi. Gud begrundes som skaberen af intet! Om Jesus får vi kun forjættelserne og Messiastanken – begge antikveret gods. Intet positivt. Han tog dog pænt imod kritiken. Men det er en misforståelse, når han mener, at man kan tage moralen af Xdommen og lade den religiøse »den ma-giske side«, ligge. Nu får vi se, hvad der kommer ud deraf.

Så havde jeg besøg af Arvin[29] og to religionslærere fra Frede-riksberg, som bad mig om at hjælpe dem med en ny læseplan i Re-ligion eller rettere sagt i lærebog. Jeg er optaget deraf, men foreløbig kørt fast af mangel på energi i fysisk forstand. Kun så meget er jeg klar over, at der må være tre trin: I Fadervor gennemgået, II Det kristne sindelag, udviklet ud fra Evangelierne, og uden de ti bud. En selvstændig kristelig moral for børn. Hermed er jeg begyndt at ar-bejde. III. a. Troen på Jesus. b. Troen på Gud – i forhold til mo-derne naturbetragtning[30].

Jeg har fået et stærkt indtryk af den opløsningsproces, hvori vi er stillede. Mere kan jeg ikke sige. Lad mig engang imellem høre lidt, når der er noget nyt!

Jeg sender Martensen efter løfte!

Hilsen til Dem begge fra min hustru og

Deres hengivne
F. C. Krarup.

5.

Sorø, 25 April, 30.

Kære dr. Nejendam!

Tak for Deres breve! Det er en fornøjelse at høre fra Dem, da De altid har en mængde nyheder, og interessante, at meddele. De har en sjelden ævne til at komme i kontakt med det pulserende liv. Ja, der var jo meget, Kbhns præstekonvent og gymnasiekommissionen[31], som jeg gerne vilde have hørt om. Men nu lader det jo til, at det lader sig gøre.

Ja, jeg går med glæde ind på at få en forhandling og et medarbejderskab med Dem i den nærmeste tid. Jeg håber, at mit helbred skal bedre sig, ti det har egentlig været dårligt lige siden min hjemkomst i Januar. Først – og endnu – en hårdnakket halskatarh og sidst et par maveeksplosioner, som har forhindret mig i at komme ind til Herman Vedel og få fuldendelsen af billedet. Jeg håber nu dog, at det skal lykkes mig ca. d. 5 Maj. Det vil nok tage nogle dage. Men efter Deres brev vilde det da vel passe Dem at komme hertil efter midten af Maj. Hvis vi tog ugen, der begynder med Mandag d. 19, så havde vi dagene for os og kunde forhåbentlig samtidig med tankeudvekslingen nyde naturen. Hvis Deres hustru kunde være med, ialtfald noget af opholdet, er De begge velkomne.

Jeg tænker, at De nok må tage broderparten af arbejdet. Får vi en opfordring fra kommissionen? Eller er det som Kierkegaard skriver ganske proprio Marte, propriis auspiciis[32], vi lægger ud. De går ud fra, at det skal være moral, der gives i 3. klasse. Jeg har tænkt på, om det nu skulde være i systematisk form, eller historisk: en fremstilling af de moralsk-religiøse idealer, som på fremtrædende måde har gjort sig gældende i kirkens historie. Dog kunde titlen også være: Kristendom og Kultur. Hvad der i tysk litteratur kunde findes af hjælpemidler, vilde De måske, som har kataloger, kunne overse. Det var mig en stor tilfredsstillelse at høre af Dem, at hele kommissionen var stemt for examen i faget. De synes at forudsætte, at religionshistorien skulde udfylde 2. klasse. Her vil Lehmanns[33] Religioerne (først på svensk) være et godt grundlag, men Jødedom og Kristendom mangler. Men opgaven, der stilles os, er såre interessant, og jeg er Dem taknemlig for at jeg også er kommet lidt med i arbejdet.

De arbejder altså på en bibelhistorie[34]. Efter anmodning af tre lærere fra Frederiksberg, derimellem Arvin, har jeg i Februar og Marts udarbejdet en kort: Kristelig Moral og troslære – ialt 50 sider, med forbigåelse af de 10 bud og en religiøs (ikke magisk) dogmatik.

Den cirkulerer hos dem for tiden. Den skal ikke være nogen konkurrent til Kaper, men – hvis den kommer ud – en lærebog for lærere alene[35]. Det var interessant, hvad De skrev om den unge mand. Jeg har haft adskillige velvillige anmeldelser og enkelte uvillige, og breve fra enkelte – som Vilh. Andersen[36] og Jørgen Jørgensen[37] i anledning af bogen. Ja, Søe er en god konditor! *han* skulde ikke tale om at blive overvunden, som er dumpet først som doktorand, så som professoræmne, og tilsidst afsat som formand i Studenterforbundet på grund af kedsommelighed![38]

Ja, så håber jeg at vi ses her i Maj og kan få nogle hyggelige dage. De og Deres frue hilses af min hustru og

Deres hengivne
F. C. Krarup.

6.

Sorø, 14 et 15 Maj. 30.

Kære dr. Nejemdam!

Tak for Deres interessante breve. Jeg vilde straks have besvaret det andet fra 8. Maj, hvis jeg ikke var blevet hindret ved tanken om, at Deres udnævnelse vilde komme en af de allerførste dage. Jeg vilde ikke sende en lykønskning på det blotte rygte. Jeg finder det skammeligt at bringe sådanne forudgrebne meddelelser. Det er ganske oprivende for de vedkommende, der kommer til at gå i en uhyggelig spænding. Jeg håber nu meget, at det skal blive til virkelighed – og lidt snart[39].

Men alene af den grund og også af de grunde, som angår forhandlingsæmnet, må vi sikkert opgive tanken om et besøg af Dem her i næste uge. Men det vil sige, at vi lægger det hen til lidt senere. For mit vedkommende gør også hensynet til mit helbred sit. Jeg vilde ikke være istand til længere spadsereture og vel knap til længere forhandling. Jeg er endnu ikke kommet såvidt, at jeg har kunnet fortsætte hos Vedel, hvad jeg dog gerne vilde inden denne måneds udgang. Men vi bliver hjemme hele sommeren undtagen et par uger midt i sommerferien. Så bliver der vel lejlighed til at se Dem begge her i ro.

Så var det planen om gymnasiet! Det har interesseret mig meget at læse de udkast fra kommissionen[40], De sendte mig. Tak for tilsendelsen! Jeg synes, at de i det hele er meget tilfredsstillende[nde]. Man mærker, at Julius Nielsen[41] er en kyndig mand. Men stoffet er meget stort og mangeartet. Det vil knibe med at få det sorteret. En ting er der, som jeg synes skulde fremhæves: det er efter hvilket syns-

punkt skal den kirkehistoriske oversigt gives? Skal det være almindelig historie, med ydre begivenheder, og dogmatiske kampe? Eller skal det ikke være – som vi tænker det – som typiske livsbilleder, hvor det moralsk-religiøse kommer i første række? Det er vist rigtigt, hvad De skriver, at en sådan fremstilling af »etiske typer« ligger vel udenfor de'Herrers synskreds. Men måske har vi vildledt dem, ved at tale om Etik i alm., hvorved de da har tænkt på et system. Det er forresten ejendommeligt, at det skema, som jeg hoslægger, i meget høj grad samstemmer med æmnerne, der er foreslået i Udkastet (vel af Jul. Nielsen).

Jeg har lavet dette skema og foreslår, at De vil supplere det med hvad De synes eller korrigerer det. Og kunde det så ikke forelægges for de to afgørende herrer. Det er vist meget klogt at 1. G. klasse falder bort. Men så kunde i 2. klasse Religionshistorie tages op, med afslutning i en historisk behandling af G. T. og N. T. Og i 3. klasse kunde da den typiske kirkehistorieundervisning indtage hele pladsen. Hvad siger De om det? En særlig morallære burde da opgives. Stoffet kunde tildels tages op under Kant, Luther og Kath. Det er hvad jeg i øjeblikket kan sige. Men vi må jo ellers afvente begivenhedernes gang.

De venligste hilsner til Dem begge fra min hustru og

Deres hengivne

F. C. Krarup.

7.

Sorø 17. Juni 30.

Kære dr. Nejemdam!

Nu har jeg foreløbig opgivet at finde besættelsen af Garnisons i avisen[42]. Men jeg vil dog lade Dem vide, at jeg føler med Dem, der er blevet nævnt af en letsindig presse, og er indigneret på denne endnu mere end før. Hvad bliver det til? Ved De noget derom, der kan virke som beroligende middel? Af rygterne, man af og til hører om de gamle præster, der skal gå af, tror jeg ikke et ord. At Pe Dahl[43] er et fæ er det eneste der står fast. Men så besøget her! Det behøver dog ikke at forstyrres. Jeg vil blot meddele Dem, at i Juli måned har De carte blanche indtil d. 20., da vi skal til Kruså. Men når De begge vil komme fra 1–20 skal De være velkomne. Vi får nok engang en nærmere avis om Deres planer. Jeg er glad ved at jeg ikke sidder i Universitetets iskælder i disse dage.

Hilsner fra os begge

Deres hengivne

F. C. Krarup.

8.

Sorø, 29. Dec. 30.

Kære dr. Nejendam!

Tak for Deres gode ønsker for Julen og fremtiden! Det var lidt vemodigt at læse Deres brev. Jeg havde ventet en strålende beretning om alt det nye, De havde taget op og om de forhåbninger, som De knyttede dertil. Og istedet blev det til en trist beretning om al den sygdom, der var faldet på Dem og Deres familie i den allersidste tid. Deres hustru opereret, og begge børnene angrebet af ubehagelige onder! Det var dog en traurig velkomsthilsen, hovedstaden gav Dem. Men jeg ved, at De lader Dem ikke forknytte og ikke bliver lammet i Deres energi. Her er da grund til ret varme nytårshilsner med ønsker om, at det dog nu efterhånden må klare sig i hjemmet, så De fuldt kan give Dem hen til alt det meget, der ligger for Dem. At De må have hænderne fulde af arbejde kan jeg forstå og at De gerne vil at begynde med vil gøre alt så godt som muligt, ja lykke til den store gerning.

Der har jo i den sidste tid været enkelte oplivende episoder, som vi sammen kan glæde os over. Det ene er resultatet af landemodernes erklæringer om Kapers bog[44]. De var noget pessimistisk i Deres forrige brev. Men tilladelse til brugen må jo nu da være sikret. Og det andet: kommissionens erklæring om Gymnasie-religionsundervisningen[45]. Den er jo fuldkommen klar og sikker og kan dog næppe afficerer af, at Torm[46] støder i trompeten og varsler en rejsning af »menigheden«. Der er mange ting, jeg gerne vilde tale med Dem om, men når bliver det? Jeg havde tænkt mig, at De som en rekreation efter Julen kunde have lyst til at se herud, og jeg vil tilføje, at hvis det kunde ske, skal De også være velkommen, når De vil komme. Med Deres hustrus helbred håber vi, at det stadig vil gå godt fremad, så hun snart må være helt restitureret.

Om sygdom kan jeg dog også melde herfra. Det er mig selv især, det gælder. I grunden har jeg ikke været rask det sidste år. Jeg havde i forsommeren megen vanskelighed ved at få endt besøgene hos maleren Vedel. Og vort besøg i sommerferien i Krusågård måtte vi aflyse. Det er maven, der gør oprør. Tilsidst i November tog jeg så en afgørende beslutning og tog ind til overlæge Kemp[47]. Og han er sikkert den rette mand. Det er en tyktarmsbetændelse (mere end katarh) især i nederste del af tarmen, så jeg vel kan fordøje, men ikke komme af med produktet. Det tager på kræfterne og dagen går med forventninger og forsøg, der stadig slår fejl. Man er ganske usikker med hensyn

til hvad man kan gøre, og kræfterne og lysten til arbejdet svigter også. Jeg er nu i kur med diæt og afholdelse fra al selskabelighed. Ja, mine rejser til København har også i det væsentlige slut. Jeg må nu bede de gamle venner komme til mig. Ti mine interesser er usvækkede, men alderen er der jo; om et par måneder går jeg ind i mit 80de år. Buhl[48] har det væsentlig ligesom jeg. Vi har ikke kunnet komme sammen i dette efterår, hvori han fyldte 80. Jeg ser, De anmelder[49] idag Geismar[50]. Ja, jeg har læst den og finder, at den betegner et fremskridt fra første udgave. Men det skruede og overspændte er jo lige galt. Jeg påtalte enkelte træk i et brev til ham. Hans tegning af Ritschls teologi er ikke forstående. Det er en syg hjærne, der fostrer disse fantasier, hvor først dommen fra korset, som var det den væsentlige betydning deraf, indskærpes for tilsidst at afsluttes med en henvisning til Apokatastasis. Man kommer til at tænke på den svenske præst[s] trøst til sin menighed, der er blevet ængsteliggjort: Gråter ikke, det torde vare løgn! Også Fuglsang[51] er jo grebet af la maladie du siècle, mysterium tremendum, og ser derfor skævt på Kant og Metafysikken. Jeg vilde meget gerne have været med til disputatsen og have opponeret i kritisk retning. Men desværre, jeg kunde ikke. Jeg måtte nøjes med at sende ham mine bemærkninger skriftlig. De angik især das ding an sich som et blot negativt grænsebegreb, og umuligheden af at kunne begrunde transcendens teoretisk-intellektuelt. De var ikke fremme ligeså lidt som ved teol. forenings jubilæum.

Ja, tilsidst kun genoptagelse af ønsket om et godt nytår for Dem og Deres hjem fra min hustru og

Deres hengivne
F. C. Krarup.

9.

Sorø, 10. August [1931].

Kære dr. Nejendam!

Det er længe siden, vi sås. Jeg er blevet en gammel mand siden. Forskellige underlivssygdomme har hærget mig, især anæmia, ja jeg har været nede på en blodprocent af 35. Det er dog blevet lidt bedre.

Det var rart engang igen at ses. Men det kan jo altså kun ske ved at De kommer til mig. Jeg ser, at De nu er begyndt at prædike i København. De er vel altså flyttet derind. Kunde det tænkes, at De måske, og om muligt, Deres hustru kunde komme herud en dag. Jacobsen[52] var her en gang i forsommeren fra 11 om formiddagen

til efterm. Når jeg må trække mig tilbage 1 time efter frokost, så kan jeg godt være med.

Og jeg synes, at vi har så meget at tale sammen om. Jeg er altid hjemme, så De kan vælge dagen, når De vil, kun ikke 24 og 25 August.

Ja, det vilde glæde os meget, hvis De kunde gøre alvor af et sådant besøg. Foreløbig de venligste hilsner til Dem begge fra min hustru og Deres hengivne gamle ven

F. C. Krarup.

10.

Sorø, 17. August [1931.]

Kære dr. Nejendam!

Det glædede os meget at modtage Deres brev, hvori De stiller os i udsigt et besøg af Dem begge. Lørdagen den 5. September passer os meget godt. Jeg er ikke rask, men dog betydelig bedre end i foråret. Jeg var da på 35 blodprocent, men steg senere til 55, og alle siger, at jeg ser meget bedre ud.

De må da så komme om formiddagen ved elleve tiden (med toget 11,4 her i Sorø) til frokost. Og så må De endelig blive til middag. Der går et tog herfra kl. 7¹/₂, med hvilket jeg mener De må kunne nå til Snekkersten samme aften. Senere kan De vel ikke tage, men heller ikke før. Vi har såre meget at tale om. Der går rutebil fra toget lige til vor dør. Min hustru hørte Dem prædike (radio) i Søndags og var meget glad derved.

Ja, så glæder vi os til den 5. og håber, at der ikke skal komme noget iveau. Med de venligste hilsner fra min hustru og

Deres hengivne
F. C. Krarup.

[1] *Frederik Christian Krarup* (31/3-1852-27/12-1931), sognepræst i Mariager 1884-93, i Sorø 1894-1922, lic. theol. 1885, dr. theol. h. c. (Oslo) 1911.

Michael Nikolaj Neiiendam (30/5-1894-3/2-1962), residerende kapellan i Egebæksvang 1923-28, sognepræst sst. 1928-30, residerende kapellan ved Garnisons kirke 1930-34, Holmens provst 1934-62, dr. theol. 1922, Kongelig konfessionarius 1934-62.

[2] 1929 sluttedes omsider 4. bind af det af Fredrik Nielsen 1896 grundlagte Kirke-Leksikon for Norden, redigeret af J. Oskar Andersen, bistået af H. Haar og

Michael Neiendam. Ved supplementet virkede F. C. Krarup, bl. a. med artiklen om Metafysik; Knud Bang kom til at skrive om Keplerbund og Monisme og i den forbindelse om E. Haeckel og E. Dennert.

[3] *Anders Hasselbalch*, søn af godsejer, dr. med. K. A. Hasselbalch, Borupgård ved Snekkersten, døde (af leukæmi) knap 16 år gammel, 25/8-29; dødsfaldet vakte megen deltagelse i sognet; Neiendam som stod familien nær foretog begravelsen på Egebæksvang kirkegård [jfl. meddelelse af 28/1-76 fra sognepræst N. E. Grunnet].

[4] Se brev nr. 3 note 9.

[5] *Sv. Rehling* (1893–1957), sognepræst ved Citadelskirken 1930–37, ved Garnisons kirke 1937–44, atter ved Citadelskirken 1944–57.

[6] Jfr. FCK til LB, brev nr. 75, især note 8-9.

[7] F. C. Krarup holdt i Teologisk Forening (17/12-29) foredrag om sine erindringer, jfr. FCK til LB, brev nr. 75, p. 190.

[8] F. C. Krarup udgav 1930 sine erindringer: *Fra Romantisme til Realisme*.

[9] Efter O. Ricards død (20/6-29) blev den residerende kapellan ved Garnisons kirke hans efterfølger som sognepræst; Neiendam søgte det (12/11-29 opslåede) ledige kapellani og blev i december indstillet, sideordnet med Charles Nielsen (Præsteforeningens Blad, 27/12-29); formentlig på grund af indstillingens art trak det ud med udnævnelsen helt til 16/6-30.

[10] *E. C. Kaper* (1874–1940), rektor, borgmester for Københavns magistrats første afdeling 1917–40, udgav 1930 1.–3. oplag af Udkast til ny kort Lærebog. Udogmatisk, enfoldig Fremstilling af den kristne Børnelærdom ud fra Evangelierne og med Luthers lille Katekisme som Udgangspunkt. Bogens liberale og moralistiske tendens vakte stor opsigt og blev stærkt diskuteret; Neiendam havde været hans hjælper ved udarbejdelsen, jfr. FCK til LB, brev nr. 76, note 9–11.

[11] F. C. Krarup: Jesu Ord. Et Udvalg til Skolebrug, 1925, jfr. FCK til LB, brev nr. 60, note 21.

[12] *Aage Bentzen* (1894–1953), professor i GT 1929–53; jfr. FCK til LB, brev nr. 75, note 16–18.

[13] *Th. Glahn* (1888–1965), residerende kapellan ved Frederiksberg kirke 1926–34, sognepræst ved Jesuskirken 1934–54.

[14] Ifølge Betænkning vedrørende det højere Skolevæsen afgiven af det af Undervisningsministeriet under 13. oktober 1928 nedsatte Udvalg, 1930, p. 8, var Neiendam en af de særligt sagkyndige ved udarbejdelse af undervisningsplanerne. Betænkningen (dat. 20/12-30) regnede med at religion (p. 49 ff., 72, 97) skulde være examensfag – for at stille det på niveau med andre fag – med det formål »uden opbyggelig Tendens« at oplyse om kirkens »Forudsætninger, Tilblivelse, Historie og vigtigste Lærdomme«, orientere om andre store religioner og »vigtige Spørgsmaal af Religionshistorien«. Undervisningen skulde tilrettelægges med 1) tekster af GT og NT, 2) kirkehistorie, samlet om »de store Personligheder« og især fra det 19.–20. århundredes danske kirkehistorie, 3) kirkens lære, især den evangelisk-lutherske, 4) den kristne moral (bjergprædikenen) og 5) hovedtræk af religionshistorien.

Der er tydelig overensstemmelse med det af F. C. Krarup i breve nr. 3, 5 og 6 fremsatte program.

[15] Jfr. Lov af 24/4-1903 om højere Almenskoler og kgl. anordning af 1/12-1906 (Samling af Love, Anordninger m. m. 1903, 384 ff., 748, 775 f.). Her var der ingen examen i religion, men stor valgfrihed indenfor visse hovedgrupper af stoffet; undervisningen skulde oplyse og belære, »direkte Opbyggelse skal ikke tilsigtes«.

[16] *M. Cl. Gertz* (1844–1929), professor i klassisk filologi 1880–1918, formand for Undervisningsinspektionen for de lærde Skoler 1888–1906.

[17] *Th. Skat Rørdam* (1832–1909), Sjællands biskop 1895–1909.

[18] *S. L. Tuxen* (1850–1919), filolog, undervisningsinspektør for de højere Almenskoler 1906–18, titulær professor 1906.

[19] *Axel Sørensen* (1851–1920), cand. theol. lærer ved Krebs' skole og Metropolanskolen, oversætter af NT.

[20] *V. Bjerre* (1865–1936), lærer i Horsens 1891, rektor for Vestre Borgerdyds skole 1919–28.

[21] *J. N. Lundbye* (1874–1949), lærer i København 1901, sognepræst i Hammel 1920–44.

[22] *J. Loft* (1866–1962), lektor ved Odense Katedralskole 1919–36, formand for Religionslærerforeningen 1904–43, jfr. FCK til LB, brev nr. 75, note 18.

[23] *C. R. S. Hansen* (1872–1955), rektor for Østersøgades gymnasium 1912–44.

[24] Kristendomskundskab indførtes som fag ved skoleembedsexamen ifølge kgl. resolution af 29/12–1912.

[25] Maleren *Herman Vedel* (1875–1948).

[26] F. C. Krarups svoger.

[27] Jfr. brev nr. 3, note 10.

[28] *C. F. Balslev* (1805–95), biskop over Ribe stift 1867–95; udgav 1849 den 1856 autoriserede Luthers Catechismus med kort Forklaring, jfr. FCK til LB, brev nr. 60, note 22–23.

[29] *G. J. Arvin* (1880–1962), skoleinspektør på Frederiksberg 1918–39, rektor for Danmarks Lærerhøjskole 1939–50.

[30] F. C. Krarups påtænkte skrift udkom aldrig, jfr. brev nr. 5, note 35.

[31] Jfr. brev nr. 3, note 14.

[32] Forordet til *Philosophiske Smuler*, Søren Kierkegaards Samlede Værker IV, 1923, 199.

[33] *J. Edv. Lehmann* (1862–1930), professor i religionshistorie i Lund 1913–27.

[34] Neiiendam udgav 1930: *Bibelhistorie for den højere Skole*, jfr. FCK til LB, brev nr. 77, note 19.

[35] Jfr. brev nr. 4, note 30.

[36] *Vilhelm Andersen* (1864–1953), professor i nordisk litteratur 1908–30.

[37] *J. F. Th. Jørgensen* (1894–1969), professor i filosofi 1926–64, jfr. FCK til LB, brev nr. 76, note 2.

[38] *N. H. Søb* (1895–), professor i etik og religionsfilosofi 1939–65. Det har ikke (gennem tidsskrifter eller dagspresse) kunnet verificeres at Søb har udtalt sig som her anført, men formentlig hentyder Krarup til Søbs artikel om Karl Barth (*Kirken* II, 1930, 142 ff.) hvor han skildrer Barths opgør med »religionen« og med tilslutning citerer W. v. Loewenich: at den dialektiske teologi »i vid Udstrækning dikterer den moderne Teologi dens Problemstilling«, uden dog dermed direkte at kalde den liberale teologi »overvunden«; senere på året (sst. 345 f.) udtalte Søb sig yderst kritisk om Krarups teologi, og hans anmeldelse af Krarups erindringer (*Præsteforeningens Blad*, 18/7-30) giver fuld dækning for at han anså den liberale teologi for passé. I brev af 5/2-76 meddeler professor Søb at han ikke husker at have beskæftiget sig skriftligt med Krarups teologi i foråret 1930, men mener at der *kan* være tale om en i et foredrag fremsat ytring som mundtligt eller skriftligt kan være

refereret videre. Jfr. iøvrigt FCK til LB, brev nr. 60, note 1; nr. 61, note 10 og nr. 72, note 9.

[39] Jfr. brev nr. 3, note 9.

[40] Jfr. brev nr. 3, note 14.

[41] *J. Nielsen* (1874–1940), rektor ved Metropolitanskolen 1927–40, var et fremtrædende medlem af gymnasiekommissionen.

[42] Jfr. brev nr. 3, note 9.

[43] *N. P. L. Dahl* (1869–1936), kirkeminister 1924–26 og 1929–35.

[44] Med undtagelse af Århus og Viborg sagde landemoderne 1930, omend med forbehold, god for Kapers katekismus; på grundlag af disse udtalelser foretog Kaper visse ændringer, hvorefter 4. udgave 19/2-31 autoriseredes, jfr. FCK til LB, brev nr. 77, note 18.

[45] Jfr. brev nr. 3, note 14.

[46] *Fr. Torm* (1870–1953), professor i NT 1903–40, udtalte sig i Kristeligt Dagblad (27/12-30), dog ikke om gymnasiebetænkningen, men for at vække »Menigheden« i anledning af forslaget til ny folkeskolelov, uden gejstligt tilsyn; han krævede en kirkeligt kontrolleret religionsundervisning.

[47] *G. Skat Kemp* (1878–1955), overlæge på St. Lukasstiftelsens medicinske afdeling 1917–54.

[48] *Fr. P. W. Buhl* (1850–1932), professor i GT 1882–90, do. i Leipzig 1890–98, atter i København som professor i semitisk filologi 1898–1922.

[49] Dagens Nyheder, 29/12-30.

[50] *E. O. Geismar* (1871–1939), professor i etik og religionsfilosofi 1921–39, udsendte 1930 sin Religionsfilosofi i 2. udgave, jfr. FCK til LB, brev nr. 77, note 20.

[51] *H. Fuglsang-Damgaard* (1890–), docent i systematisk teologi 1925–33, stiftsprovst i København 1933–34, biskop over Københavns stift 1934–60, forsvarrede 13/11-30 sin disputats (Pariserskolens Teologi), jfr. FCK til LB, brev nr. 76, note 13, nr. 77, note 5.

[52] *J. C. Jacobsen* (1862–1948), professor i GT 1891–1928.